

Watervloed en waterdreiging in de Bommelerwaard 1861 en 1926

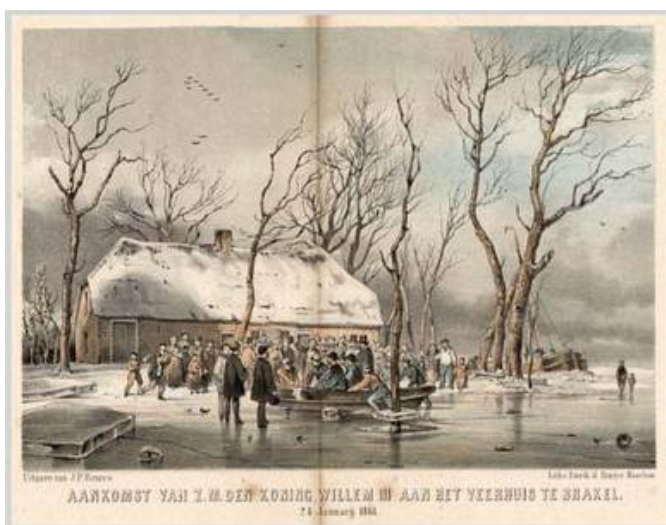
De geschiedenis van het rivierengebied is onlosmakelijk verbonden met de rivieren Maas en Waal. De rivieren waren belangrijke verkeersaders voor trekschuit, zeilboot en later de stoomboot. Het waren bronnen van voedsel toen het relatieve schone water menigeen een boterham bezorgde met visserij op prikken, zalm en steur. Schippers verdienden een inkomen met de beurtvaart waarbij hout, hooi, granen en allerlei andere producten aan- en afgevoerd werden over de rivieren. In tijden van oorlog vormde het water een barrière of sterke verdedigingslinie voor oprukkende legers. Naast voorspoed brachten de rivieren Maas en Waal echter ook rampspoed.

De inwoners in het rivierengebied moesten zich vanaf het moment dat zij hun land en huizen gingen beschermen tegen het water, ook rekening houden met de gevolgen van doorbraken. Vele dijkdoorbraken en watersnoden zijn opgetekend vanaf de dertiende eeuw. In de periode van de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw werd de Bommelerwaard bijvoorbeeld met grote regelmaat geheel of alleen ten westen van de Meidijk (Brakel en Poederoijen) getroffen door rampen. Het - lange - lijstje met jaartallen vermeldt onder andere de jaren: 1602, 1634, 1651, 1658, 1662-1663, 1697-1699, 1709, 1757, 1760, 1764, 1781, 1784, 1799, 1809, 1820, 1833, 1849, 1850 en 1855.

Koning Willem III, 1861

De laatste watersnoodramp die de gehele Bommelerwaard heeft getroffen vond plaats in 1861. Op 25 december 1860 verscheen het eerste drijfijis in de rivier. Binnen enkele dagen vror de Waal dicht bij Loevestein. Kort daarop, op 5 januari 1861, bezweek de Bommelerwaardse Waaldijk op verschillende plaatsen. De hele streek stroomde onder. Na de doorbraak in januari zakte het water geleidelijk. Maar door een stijging van de rivier stroomde het water, omdat de dijken nog niet waren hersteld, begin februari voor de tweede maal de Bommelerwaard in. Niet alleen de Bommelerwaard is destijds getroffen. Vrijwel het gehele Gelderse rivierengebied kwam onder water te staan omdat de rivierdijken op vele plaatsen doorbraken.

Op driekoningendag, 's avonds ten 10 ure, klonk hier door het stille dorp het verschrikkelijk geroep, dat de dijk bij Zuilekom was doorgebroken en het water de vreeselijkste verwoestingen te Brakel, Poederoijen en elders had uitgewerkt. Ik ging terstonds op ontdekking naar buiten, en het ontzettend gedruisch van het aangolvend water gaf mij al spoedig de overtuiging, dat het gerucht maar al te waar was. [...] De verwarring in de gemeente was onbeschrijflijk groot. Ieder vlugtte en borg wat hij kon. Bij die gelegenheid werd een kind door een hond gered en een man verdronk. Het is in der daad een wonder, dat er niet meer hun graf in de golven gevonden hebben. [...] Twee nachten bragten wij slapeloos door. Inmiddels werd onophoudelijk het geloei der beesten, en wat smartelijk is, het hulpgeschrei der menschen voortdurend gehoord.' Zo tekende pastoor J. Ebben uit Ammerzoden enkele weken later op voor de krant De Tijd.

De watersnood kreeg uitgebreid landelijk aandacht, door verslagen en artikelen in kranten en tijdschriften. Er werden hulpacties op touw gezet en Koning Willem III kwam persoonlijk poolshoogte nemen. Zijn bezoek aan Brakel werd op prent vastgelegd. Willem III schreef een prijsvraag uit voor ideeën om de bewoners in het rivierengebied te helpen en te beschermen tegen dergelijke rampen. Het resultaat was een praktische oplossing: vluchtheuvels; aardophogingen waar de plaatselijke bevolking naar toe kon vluchten bij dijkdoorbraken. In de Bommelerwaard werden in Delwijnen, Bruchem en Kerkwijk vluchtheuvels opgeworpen. In Heerwaarden besloot de gemeente bij de

bouw van een nieuwe lagere school het schoolplein dusdanig op te hogen dat het meteen dienst kon doen als vluchtplaats.

De ramp was ook aanleiding voor rijkswaterstaat om een studie te beginnen naar de regulering van de rivieren om te onderzoeken 'welke middelen er zouden aan te wenden zijn, om de ondervonden

onheilen zooveel mogelijk te lenigen, en de herhaling er van te verhoeden'. In 1864 presenteerden inspecteurs van rijkswaterstaat hun laatste bevindingen. Maar pas na jaren werd begonnen met werkzaamheden aan de Maas. Langs Heusden, door het land van Altena, groeven vele handen met spaden en kruiwagens een nieuwe waterloop voor de Maas die zou uitmonden in de Amer. De open verbindingen tussen de Maas en de Waal bij Loevestein en Heerewaarden werden gesloten met sluizen en een groot aantal bochten in de rivier werden afgesneden. In 1904 waren de werken klaar en onthulde koningin Wilhelmina bij Poederloijen een monument ter afsluiting van de werkzaamheden.

Koningin Wilhelmina, 1926

De maatregelen leken te helpen. Maar vijftig jaar na de ramp van 1861, bijna op de dag af, sloeg het verwoestende water weer toe. Door slecht weer met veel regen steeg het water in de Maas ongekend. De Bommelerwaard wist door de inzet van velen nog net het water te keren. Alleen Heerewaarden en omgeving werden getroffen toen in het Land van Maas en Waal op 31 december de dijken bezweken.

Op 8 januari bracht koningin Wilhelmina in de hofauto een bezoek aan de Bommelerwaard. Vanuit Zaltbommel waar de Bommelerwaardse dijkgraaf H.C. de Jongh uit Ammerzoden zich bij haar voegde, trok een stoet auto's over de dijken langs de Waal naar Hurwenen en Rossum om vervolgens te keren en de Maasdijk te volgen naar Poederloijen. Onderweg werd de koninklijke stoet enthousiast begroet en toegezongen. Koningin Wilhelmina maakte in elk dorp een kort praatje met de plaatselijke bevolking. De bewoners vroegen naar 'het prinsesje', maar Juliana mocht niet mee en moest gewoon naar school. Onbevangen met zijn handen in zijn zakken heeft Has van Hemert in Ammerzoden staan praten met de koningin. Toen zijn vrouw later begon te mopperen waarom hij niet op tijd was voor het eten zou hij gezegd hebben 'Vrouw zij mar kalm, want ik hè 'n hortje mé de konegin stoan proate!'

's-Avonds liet dijkgraaf De Jongh een bericht voor de inwoners opstellen. In ronkende bewoordingen eerde en bedankte hij de vorstin. Maar hij had ook zijn verantwoordelijkheid als dijkgraaf: 'De Bommelerwaard kan worden beschouwd in dezen strijd tegen het water als te zijn Nederland tijdens den grooten wereldoorlog, toen ons land buiten dien krijg bleef. [...] Met vaste hand, wellicht nog met vastere hand dan tot op heden toe, zal ik leiding blijven geven en ik zal niet terugdeinzen tot het nemen van welken maatregel ook en tegen welken persoon ook, als ik meen zulks te moeten doen om te kunnen geraken tot het door mij vooropgestelde doel: De Bommelerwaard blijft Bommelerwaard, echter zonder overstrooming'. De Bommelerwaard hield droge voeten.

Tekst: Streekarchief Bommelerwaard